

ODBORNÉ VYJÁDŘENÍ VERSUS ZNALECKÝ POSUDEK

MAREK FRYŠTÁK

Právnická fakulta Masarykovy univerzity Brno, Katedra trestního práva

Abstract in original language

Příspěvek pojednává o základních rozdílech mezi odborným vyjádřením a znaleckým posudkem. Poukazuje na to, kdy by v rámci přípravného řízení mělo dojít k jejich vypracování a jaká kritéria by přitom měla být zohledněna. Zamýšlí se dále nad tzv. nadužíváním znalců v trestním řízení a tím, co ovlivňuje kvalitu znaleckých posudků. V té souvislosti je závěrem příspěvku stávající právní úprava podrobena kritickému zhodnocení autora a jsou zmíněny její některé připravované změny.

Key words in original language

Odborné vyjádření; znalec; znalecký posudek; složitost posuzované otázky; přibrání znalce; nadužívání znalců; kvalita znaleckého posudku; změny právní úpravy.

Abstract

The article deals with the fundamentals differences between specialist statement and experts opinion. It points to when during pre-trial proceedings experts opinion should be done and when is sufficient only specialist knowledge and what criteria has to be respected during it. The unreasonable involving of experts in criminal proceeding and what influence the quality of experts opinion is mentioned too. In relation with it in the end of article the current legal regulation is complied with critical approach of author and some its changes are mentioned

Key words

Specialist statement expert; experts opinion; complicity of under review question; involving of experts; unreasonable involving of experts; quality of experts opinion; changes of legal regulation.

Úvod

Od 1.1.2009 nabyl účinnosti zákon č. 274/2008 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o Policii České republiky. Uvedeným zákonem byl taktéž změn i TR¹, přičemž pro potřeby tohoto příspěvku je důležitá změna, která nastala v § 105 odst. 1 TR. Od uvedeného data se totiž zejména policejní orgán a dozorový státní zástupce nemohou v mnoha případech shodnout na tom, kdy a za jakých podmínek by mělo být

¹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, dále jen TR.

v přípravném řízení vyhotovováno odborné vyjádření a kdy naopak znalecký posudek.

V § 105 odst. 1 TR je totiž uvedeno, že je-li k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, vyžádá orgán činný v trestním řízení odborné vyjádření. Jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující, přibere orgán činný v trestním řízení znalce. V přípravném řízení přibírá znalce ten orgán činný v trestním řízení, jež považuje znalecký posudek za nezbytný pro rozhodnutí.

Odborné vyjádření

Pokud je tedy k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení dostačující odborné vyjádření nebo dokonce běžné znalosti a praktické zkušenosti získané vzděláním a výchovou, které z určité odborné znalosti má každý kulturní člověk, není třeba vypracovávat znalecký posudek. Odborné vyjádření tak vypracuje osoba, která má tyto potřebné odborné předpoklady. Touto osobou může být jak osoba fyzická, tak i právnická, může jí být i státní orgán a samozřejmě jí může být i znalec.

Odborné vyjádření nemá nikde stanovené přesné formální náležitosti jako je jeho obsah, forma atd., nemusí (ale může) být vypracováno znalcem nebo znaleckým pracovištěm, ani není výsledkem znalecké činnosti. Jde o „odborné vyjádření“ osoby znalé, tzn. odborníka k určité dílčí otázce. Typickým příkladem je odborné vyjádření praktického lékaře, který není znalcem, k rozsahu zranění poškozeného nebo vyjádření právnické nebo fyzické osoby, která provozuje určitou živnost nebo obchodní činnost, k ceně zboží.² V rámci dokazování má odborné vyjádření dle § 112 TR povahu listinného důkazu.

Z hlediska obsahu je odborné vyjádření mnohem stručnější, než znalecký posudek. Zatímco u odborného vyjádření orgán činný v trestním řízení prioritně zajímá odpověď na položenou otázku, u znaleckého posudku jsou důležité, z hlediska posuzování jeho věrohodnosti a objektivity, i postupy, na základě kterých znalec dospěl k odpovědi na položenou otázku. Proto je z výše uvedených důvodů vypracování odborného vyjádření mnohem méně časově náročnější, než vypracování znaleckého posudku.

² Např. prodejna kol stanoví cenu odcizeného kola, bazar použitých mobilních telefonů stanoví cenu odcizeného mobilního telefonu atd.

Znalecký posudek

Znalec je naopak osoba se speciálními odbornými znalostmi a vědomostmi v určitém oboru,³ která tyto své znalosti a vědomosti využívá k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Je osobou rozdílnou od procesních stran a orgánů činných v trestním řízení. Funkci znalce mohou vykonávat zásadně osoby zapsané v seznamu znalců, ústavy nebo jiná pracoviště specializovaná na znaleckou činnost a vědecké ústavy, vysoké školy a vědecké instituty, případně osoby, které jsou jmenovány znalcem ad hoc po složení slibu.⁴

Co se týče náležitosti znaleckých posudků, včetně jejich obsahu, formy, úpravy a připojení znalecké doložky, tak tyto jsou přesně vymezeny v § 13 prováděcí vyhlášky k ZnalZ.⁵ V posudku tak znalec uvede popis zkoumaného materiálu, popřípadě jevů, souhrn skutečností, k nimž při úkonu přihlížel (nález), a výčet otázek, na které má odpovědět, s odpověďmi na tyto otázky (posudek). Znalci se zpravidla uloží, aby znalecký posudek vypracoval písemně, přičemž zcela výjimečně se setkáváme s tím, že znalecký posudek není vyhotoven písemně, ale je znalcem při jeho výsledku nadiktován do protokolu. Pokud je znalecký posudek vyhotoven písemně, musí být sešit, jednotlivé strany očíslovány, sešívací šňůra připevněna k poslední straně posudku a přetištěna znaleckou pečeti. Na poslední straně písemného posudku připojí znalec znaleckou doložku, která obsahuje označení seznamu, v němž je znalec zapsán, označení oboru, v němž je oprávněn podávat posudky, a číslo položky, pod kterou je úkon zapsán ve znaleckém deníku. Znalec je povinen písemný posudek, na požádání státního orgánu, osobně stvrdit, doplnit nebo jeho obsah blíže vysvětlit. Při ústním posudku podaném do protokolu uvedou se též údaje, které jsou předmětem znalecké doložky.

Znalecký posudek⁶ je zvláštním samostatným druhem důkazu, který je nutno odlišovat od důkazu výpovědi svědka. Ten totiž vypovídá o

³ Např. v oboru zdravotnictví, psychologie, chemie, stavebnictví, kriminalistika, ekonomie atd.

⁴ Státní orgán může znalcem ustanovit osobu, která není zapsána do seznamu a má potřebné odborné předpoklady pro to, aby podala posudek a která s ustanovením vyslovila souhlas v případech, není-li pro některý obor znalec do seznamu zapsán, nemůže-li znalec zapsaný do seznamu úkon provést nebo jestliže by provedení úkonu znalcem zapsaným do seznamu bylo spojeno s nepřiměřenými obtížemi nebo náklady.

⁵ Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, dále jen prováděcí vyhláška k ZnalZ.

⁶ Kromě pojmu znalecký posudek se budeme v aplikační praxi setkávat s pojmem expertiza, respektive kriminalistická expertiza. Pojem expertiza je chápán různorodě. Jednou jako synonymum pro znalecký posudek, jindy jako výsledek znaleckého zkoumání stojící vedle znaleckého posudku nebo jako proces utváření znaleckého důkazu, od rozhodnutí o nutnosti přibrat znalce, přes vlastní znalecké zkoumání a končící vlastním využitím výsledků zkoumání. Za pojmové znaky expertizy můžeme pokládat zkoumání prováděné znalými osobami za použití odborných znalostí, podání posudku, úkol

skutečnostech týkajících se trestné činnosti, o kterých získal informace mimo rámec trestního řízení. Znalec se naopak se skutečnostmi týkajícími se trestné činnosti seznamuje až v trestním řízení. Jestliže tedy byla svědkem určité události osoba, která by mohla být v dané trestní věci přibrána jako znalec, vyslechne se tato jako svědek a za osobu znalce se přibere osoba jiná. Spojení funkce znalce a svědka do jedné osoby je nepřípustné (R 46/1956, R 11/1977). Přestože je znalecký posudek zvláštním samostatným druhem důkazu, není ve vztahu k ostatním druhům důkazů v nadřazeném či privilegovaném postavení. Je výsledkem znaleckého zkoumání, znalecké činnosti konkrétního znalce nebo znalců.⁷

V TŘ je problematika znalců upravena v hlavě páté, oddílu čtvrtém v § 105 až § 111. Význam znaleckého posudku jako důkazu se zvýšil na základě novely TŘ provedené zákonem č. 265/2001 Sb., s účinností od 1.1.2002, kdy do TŘ bylo vloženo nové ustanovení umožňující procesní straně předložit vlastní znalecký posudek. Pokud dle § 110a TŘ tento znalecký posudek splňuje všechny zákonem požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, přistupuje k němu orgán činný v trestním řízení stejně, jako by se jednalo o znalecký posudek, který si vyžádal on. Do té doby se k takovému znaleckému posudku přistupovalo jako k listinnému důkazu. Teprve poté, co se znalec po zákonem stanoveném poučení na takový znalecký posudek odvolal, měl tento důkaz povahu znaleckého posudku. Zmiňovaná novela tento postup značně zjednodušila a svým způsobem přispěla k posílení aktivity procesních stran ve vztahu k možnosti navrhnout a předkládat orgánům činným v trestním řízení důkazy, a tyto si zejména v řízení před soudem provést.

Důvody pro přibrání znalce

Z právní úpravy obsažené v § 105 odst. 1 TŘ jednoznačně vyplývá prioritní odborného vyjádření před znaleckým posudkem.

znaleckého zkoumání vymezuje orgán nebo osoba odlišná od znalce. Co se týče kriminalistické expertizy, tak ta je takovým druhem expertizy, při kterém se ke znaleckému zkoumání využívá odborných kriminalistických znalostí o materiálních stopách trestného činu a o jiných věcných důkazech a ke které se používá specifických kriminalistických metod, postupů a prostředků zkoumání těchto objektů - blíže in Musil, J. Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy. Praha: Univerzita Karlova, 1971, s. 47 – 48, 103 – 107.

⁷ Blíže ke znaleckému zkoumání/dokazování a postavení znalce v trestním řízení in Fryšták, M., Krejčí, Z. Postavení znalce v trestním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2009 nebo Heinz, R. Znalecké dokazování. Trestní právo: Praha: Novatrix, 2009. č. 7-8, s. 19-24.

Složitost posuzované otázky vždy hodnotí orgán činný v trestním řízení, který zvažuje přibrání znalce, přičemž toto posouzení zcela zákonitě závisí na jeho odborných znalostech a profesní erudici. V aplikační praxi se setkáváme s tím, že znalecký posudek je považován za něco téměř „samospasitelného.“ Nemám tím na mysli nic jiného než smutnou skutečnost, že pokud si orgán činný v trestním řízení s trestní věcí neví rady, právě s ohledem na její složitost, mnohdy přibere znalce jen z toho důvodu, aby mu tento v rámci znaleckého posudku poskytl odpovědi na fundamentální otázky, které jsou nezbytné pro jeho další rozhodovací činnost. Je zřejmé, že uvedený postup vede ke zbytečným průtahům v trestním řízení, jelikož orgán činný v trestním řízení je v tomto případě nucen čekat na závěry vypracovaného znaleckého posudku, aby v trestním řízení mohl pokračovat a zvážit svůj další postup. Často pak slýcháváme o tzv. nadužívání znaleckých posudků, o kterém hovořil např. zesnulý český ombudsman Otakar Motejl. Ten v tiskovém prohlášení ze dne 14.11.2007 uvedl, že „trend je takový, že soudci bez znaleckého posudku téměř nerozhodnou, a výsledkem je až taková absurdita, že v podstatě nesoudí soudce, ale znalec“.⁸

Za případy, ve kterých složitost posuzované otázky vyžaduje pro objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení vždy přibrání znalce k vypracování znaleckého posudku, se považuje např. stran dopravních nehod otázka konstrukce a řízení motorových vozidel (R 1/1966), výpočet rychlosti motorového vozidla (R 24/1987, R 27/1988), vyhodnocení záznamu tachografického kotouče autobusu (R 9/1990), zjištění okamžiku smrti (47/1970), složitější ocenění věci poškozeného (R 46/1969), obtížné stanovení rozsahu škody způsobené trestným činem (R25/1970) atd.

Pokud je již pro složitost posuzované otázky přibrán znalec, platí, že zásadně se přibírá pouze jeden. Přibrání dvou znalců je upraveno § 105 odst. 4 TŘ. Byť to není v TŘ výslovně uvedeno, jsou tím myšleni dva znalci stejného oboru a odvětví. Aplikační praxe přesto připouští přibrání dvou znalců stejného oboru, ale různých odvětví, pokud má i druhý znalec erudici (atestaci) ze základního potřebného oboru či odvětví.⁹

⁸ Musil, J. Hodnocení znaleckého posudku. Kriminální právo: Praha: Ministerstvo vnitra, 2010. roč. 43, č. 3, s. 189.

⁹ Znalecký posudek o prohlídce a pitvě mrtvolky tak mohou vypracovat dva znalci z oboru zdravotnictví, přičemž jeden bude znalcem z odvětví soudního lékařství a druhý z patologické anatomie (R 41/1976, 52/1991).

Dva znalce je třeba přibrat:

- k prohlídce a pitvě mrtvoly, je-li podezření, že smrt osoby byla způsobena trestným činem (§ 105 odst. 4 TR a § 115 TR);¹⁰ k prohlídce a pitvě mrtvoly nesmí být z důvodu zajištění objektivitu posudku přibrán jako znalec ten lékař, který zemřelého ošetřoval pro nemoc, která smrti bezprostředně předcházela; k prohlídce a pitvě mrtvoly se přibírá znalec z oboru zdravotnictví, odvětví soudního lékařství,

- jde-li o objasnění jiné zvlášť důležité skutečnosti, např. objasnění skutečností týkajících se technických a technologických okolností zvlášť těžké dopravní nehody na železnici, havárie letadla, jaderného zařízení nebo obtížné případy posouzení duševního stavu obviněného; v tomto případě se zde právě s ohledem na složitost posuzované otázky se přibírají znalci z různých oborů a odvětví,¹¹

- jde-li o vyšetření duševního stavu mladistvého (§ 58 odst. 1 ZSVM),¹² je přímo stanoveno, že se přibírají znalci z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii.

Pokud byl jako znalec přibrán znalecký ústav v případech, kdy dle § 105 odst. 4 TR mají být přibráni znalci dva, je třeba tento v opatření o přibrání znalce upozornit, že ve vypracovaném znaleckém posudku musí být uvedeny dva pracovníci toho ústavu, kteří budou moci v případě potřeby stvrdit jeho správnost a podat k němu případné vysvětlení.

O odborné vyjádření je možno požádat, respektive znalce je možno přibrat, v kterémkoliv stadiu trestního řízení, tedy jak před zahájením trestního stíhání, tak i v řízení vykonávacím. To, že v určitém stadiu trestního řízení odborné vyjádření či znalecký posudek nebyl realizován, neznamená, že se tak nemůže stát následně.

¹⁰ Toto podezření může být odůvodněno např. tím, že na místě nálezu mrtvého jsou viditelné nesrovnalosti mezi stavem na místě činu a způsobem, kterým došlo ke smrti, na těle zemřelého jsou viditelné známky zranění, i staršího data, které neodpovídají mechanismu vedoucímu k příčině smrti, na zemřelém jsou viditelné vícenásobné mechanismy, které mohly vést ke smrti, např. oběšení a podřezání, otrava a podřezání, střelba a otrava, apod., popř. při bodněřezných poranění je jejich výskyt na různých částech těla s obtížnou dosažitelností, je zjištěn výskyt hematomů na těle zemřelého, došlo k použití střelné zbraně, nezvyklost použitého prostředku nebo existence informace, že např. mrtvé osobě někdo vyhrožoval, zemřelý uváděl, že má strach o život, že je hledán věřiteli, v jeho rodině docházelo k násilnému jednání, v jeho rodině je osoba v minulosti vyšetřovaná pro násilnou trestnou činnost apod.

¹¹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Trestní právo procesní. 3. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 446.

¹² Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

Jak již bylo uvedeno, v přípravném řízení přibírá znalce ten orgán činný v trestním řízení, jež považuje znalecký posudek za nezbytný pro rozhodnutí. Pokud byla věc vrácena k došetření, pak jej přibírá státní zástupce, a v řízení před soudem potom předseda senátu.

V rámci aplikační praxe může uvedený způsob přibírání znalce vyvolat určité problémy. Představme si situaci, že policejní orgán vykonávající přípravné řízení nepovažuje znalecký posudek za nezbytný pro rozhodnutí, která činí v jeho rámci, a tudíž nebude chtít znalce přibrat, protože pro jeho rozhodnutí mu postačí odborné vyjádření. Dozorující státní zástupce naopak bude na přibrání znalce trvat, samozřejmě již s přihlédnutím k případnému hlavnímu líčení. Je samozřejmě možné, že dá policejnímu orgánu dle § 174 odst. 2 písm. a) TŘ pokyn k přibrání znalce nebo může přibrat znalce přímo sám.

Za vypracované odborné vyjádření,¹³ stejně jako za znalecký posudek,¹⁴ se poskytne stanovená odměna. Co se týče uvedené odměny, tato svou výší zdaleka neodpovídá realitě a je předmětem řady diskuzí, zejména mezi samotnými znalci. Stávající právní konstrukce pohyblivé odměny je v současnosti navíc odvislá od subjektivní schopnosti a možnosti orgánu činného v trestním řízení posoudit množství, obtížnost, odbornost, účelnost, charakter, složitost, kvalitu, rychlost, dochvilnost znalecké činnosti. To se ne vždy daří a znalci jsou na znalečném krácení, respektive orgán činný v trestním řízení pečlivě zvažuje, zda znalci přizná odměnu v plné výši stanovené sazby, tj. 350,- Kč za hodinu práce.

O výši znalečného rozhoduje dle § 111 odst. 2 TŘ ten orgán, který znalce přibral. Jelikož se Policie České republiky, respektive její krajské ředitelství, staly na základě § 8 odst. 1 ZoP¹⁵ organizační složkou státu samostatně hospodařící se svěřenými prostředky, tak samozřejmě náklady na znalečné jdou z jejího rozpočtu. A jako každá organizační složka státu, tak i samozřejmě Policie České republiky se snaží šetřit. Pokud by tedy dozorový státní zástupce nekoordinovaně dával policejnímu orgánu pokyn k přibrání

¹³ Dle § 1 vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 23/2002 Sb., kterou se stanoví výše odměny za odborné vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení, přísluší u odborného vyjádření podle jeho povahy a náročnosti za jednu hodinu práce odměna ve výši 75,- Kč až 125,- Kč.

¹⁴ Dle § 16 prováděcí vyhlášky k ZnalZ odměna za znalecký posudek činí podle jeho náročnosti a podle míry odborných znalostí, které bylo nutné k jeho podání vynaložit, za jednu hodinu práce 100,- až 350,- Kč

¹⁵ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

znalce i v případech, kde by to nebylo nutné,¹⁶ znalečné by samozřejmě bylo hrazeno z rozpočtu příslušného krajského ředitelství. Jestliže by dozorový státní zástupce přibral znalce sám, úhrada znalečného by šla z prostředků ministerstva spravedlnosti, které však na uvedenou položku nemá vyčleněné žádné finanční prostředky. Výsledkem této „nepřipravenosti“ resortu spravedlnosti na tuto situaci je to, že Policie České republiky se zpravidla dohodla na úrovni jednotlivých krajských s příslušnými krajskými státními zastupitelstvími na dalším postupu v tom směru, že bude skutečně preferováno odborné vyjádření a znalec bude k vypracování znaleckého posudku přibírán jen tehdy, jestliže je to nezbytné.

Nezbytnost změny právní úpravy

V současné době je na základě věcného záměru nového trestního řádu schváleného usnesením vlády České republiky č. 996 ze dne 20.8.2008 připravováno jeho paragrafové změny. Co se týče právní úpravy jednotlivých důkazních prostředků,¹⁷ tak věcný záměr konstatuje, že tato se v zásadě osvědčuje, a proto bude převzata ze stávajícího TŘ jen s drobnými úpravami. Novinkou ve vztahu k tématu tohoto příspěvku bude zavedení výsledku zpracovatele odborného vyjádření jako tzv. odborného svědka, čímž budou odstraněny potíže vznikající v aplikační praxi, která nyní kolísá mezi výsledkem takového zpracovatele jako „standardního“ svědka nebo jako osoby v postavení znalce.

Pokud se chtěli blíže zamyslet nad dokazováním v trestním řízení ve vztahu ke znaleckému zkoumání, postavením znalce v rámci trestního řízení, jeho právy a povinnostmi, významem a obsahem znaleckého posudku jako jednoho z důkazních prostředků, posuzováním pravdivosti znaleckého posudku, kritérii pro stanovení odměny znalce a dalšími souvisejícími aspekty, došli bychom k závěru, že se jedná o téma dalece přesahující rámec trestního práva.

Problémy, které se týkají výkonu znalecké činnosti, kvality znaleckých posudků atd., tak nesouvisí s právní úpravou obsaženou v TŘ, ale s právní úpravou obsaženou v ZnalZ a v prováděcí vyhlášce k němu. Při analýze této právní úpravy bychom došli k jednoduchému závěru, že jednou z podstatných slabin současného stavu je neexistence nebo nefungování mechanismů, které zajistí výběr kvalitních znalců a soustavnou kontrolu jejich úrovně, jelikož kritéria pro výběr znalců jsou stanovena velmi

¹⁶ V aplikační praxi jsme se setkali s případem, kdy dozorový státní zástupce dal policejnímu orgánu pokyn k vypracování znaleckého posudku týkajícího se stanovení ceny odcizeného palivového dříví, kdy znalečné za tento znalecký posudek bylo vyšší, než škoda způsobená odcizením tohoto dříví.

¹⁷ Výpověď obviněného, výpověď svědka, znalecký posudek a odborné vyjádření, listina, věcný důkaz a ohledání, konfrontace, rekonstrukce, vyšetřovací pokus, rekonstrukce a prověrka na místě.

vágně.¹⁸ I když by si rozbor uvedeného tvrzení zcela bez diskuzí zasloužil hlubší pozornost v rámci samostatného pojednání, zamysleme se nyní nad ním alespoň stručně.

Nesmíme zapomenout, že právní úprava týkající se znalecké činnosti obsažená v ZnalZ¹⁹ a prováděcí vyhlášce k němu platí již více než 40 let v téměř nezměněné podobě. Tato právní úprava obsahuje instituty i terminologické názvosloví, které již v dnešní době nelze prakticky použít, a pro nově vzniklé subjekty, společenské vztahy a postupy, které vznikly v důsledku vývoje od doby jejího přijetí, neobsahuje adekvátní řešení. Ministerstvo spravedlnosti vědomo si této situace zpracovalo návrh novely ZnalZ,²⁰ který reagoval i na výše uvedené nedostatky stávající právní úpravy, které jsou již dlouhodobě známy. Uvedený návrh byl zařazen na jednání vlády dne 27.4.2009 pod č.j. 1681/08. Přestože je zřejmé, že stávající právní úpravu je třeba novelizovat, případně vytvořit právní úpravu novou, vláda projednávání tohoto materiálu přerušila s tím, že se k němu vrátí do konce roku 2009.

Stalo se tak 21.12.2009, kdy vláda svým usnesením č. 1567 schválila plán legislativních prací na rok 2010, ve kterém se objevuje úkol pro Ministerstvo spravedlnosti zpracovat do června 2010 věcný záměr zcela nového zákona o znalcích a tlumočnících, na rozdíl od předcházejícího věcného záměru, který byl pouze „novelou“ stávající právní úpravy. Uvedený věcný záměr nového zákona byl ministerstvem ve stanoveném termínu zpracován, proběhlo i mezirezortní připomínkové řízení, ale doposud nebyl vládě předložen.

Jelikož je zřejmé, že legislativní proces přijetí nového zákona o znalcích a tlumočnících by byl s největší pravděpodobností běh na dlouhou trať, vypracovala Ministerstvo spravedlnosti koncem roku 2010, mimo plán legislativních prací, návrh novely zákona o ZnalZ a prováděcí vyhlášky k němu, které předložilo k připomínkovému řízení. Cílem předkládaných novel je pokud možno co nejrychleji zajistit vyšší státní dohled nad činností znalců a tlumočnicků a dosáhnout tak vyšší kvality znaleckých posudků a tlumočnických úkonů, které mají významný vliv na soudní rozhodování. Ke změně má dojít taktéž ve vztahu k odměňování znalců a tlumočnicků. V současné době je Ministerstvem spravedlnosti preferována jednotná sazba 350,- Kč za hodinu práce, s možností jejího zvýšení.

Stávající právní úprava nestanuje znalcům žádnou povinnost dalšího, celoživotního, vzdělávání, což je obecně považováno za jeden ze základních

¹⁸ Musil, J. Hodnocení znaleckého posudku. Kriminalistika: Praha: Ministerstvo vnitra, 2010. roč. 43, č. 3, s. 191.

¹⁹ Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, dále jen ZnalZ.

²⁰ Přestože se Ministerstvo spravedlnosti rozhodlo jít cestou novelizace stávajícího zákona, ten je, až na určité výjimky, podstatně změněn a doplněn o řadu nových institutů.

nedostatků této právní úpravy. V okamžiku, co je tedy znalec po splnění zákonem stanovených podmínek jmenován znalcem, zjednodušeně řečeno zde není nic, co by jej „donutilo“ k dalšímu zvyšování si získaných znalostí. Což se samozřejmě může negativně odrazit na kvalitě znaleckého posudku.

Je navrhováno, aby byly zpřísněny podmínky pro jmenování znalcem, které jsou nyní velmi obecné a vágní. Znalcem na základě stávající právní úpravy může být jmenován ten, kdo je českým státním občanem, má potřebné znalosti a zkušenosti z oboru, v němž má jako znalec působit, především toho, kdo absolvoval speciální výuku pro znaleckou činnost, jde-li o jmenování pro obor, v němž je taková výuka zavedena, má takové osobní vlastnosti, které dávají předpoklad pro to, že znaleckou činnost může řádně vykonávat a se jmenováním souhlasí.

Nová, respektive novelizovaná, právní úprava ve všech svých návrzích počítá s podmínkami mnohem přísnějšími. Obecně se při stanovení podmínek pro jmenování vychází z toho, že za znalce by měli být jmenováni „nejlepší z nejlepších“, tedy pokud pro daný obor existuje odpovídající vysokoškolské vzdělání, měl by je uchazeč o jmenování doložit. Právní úprava by měla zohledňovat i profesní vývoj odborníků s nejvyšší kvalifikací, jako jsou profesori a docenti, jejich působení je často víceoborové nebo mezioborové. Pouze v oborech, pro které odpovídající vysokoškolské vzdělání neexistuje nebo ve výjimečných a odůvodněných případech, může uchazeč o jmenování doložit splnění potřebných odborných předpokladů jiným způsobem. Dále se požaduje, aby uchazeč o jmenování znalcem získal odbornou praxi v oboru, pro který má být jmenován, případně i odbornou nebo specializovanou způsobilost, je-li pro konkrétní obor, odvětví nebo specializaci jiným právním předpisem předepsána.²¹

Kromě uvedeného by ke zkvalitnění činnosti měla přispět i povinnost celoživotního vzdělávání. Znalecká činnost je vysoce kvalifikovaná činnost, která se neustále vyvíjí. Je naprosto nezbytné, aby znalci tento vývoj „nezaspali“, ale naopak aby si své vědomosti a dovednosti neustále obnovovali a doplňovali v souladu s rozvojem oboru a nejnovějšími vědeckými poznatky.

Formami celoživotního vzdělávání je myšleno zejména samostatné studium odborné literatury, účast na kurzech, školicích akcích, seminářích, odborných a vědeckých konferencích a kongresech v České republice a v zahraničí, účast na odborně vědeckých aktivitách, publikační a pedagogická činnost a vědecko-výzkumná činnost vztahující se k odbornosti znalce. Celoživotní vzdělávání znalců organizují a pořádají zejména ministerstvo spravedlnosti, veřejnoprávní ústavy, vysoké školy, profesní sdružení nebo zájmová sdružení sdružující znalce.

²¹ Např. atestace lékařů, akreditace v různých oborech.

S celoživotním vzděláváním souvisí i tzv. průkaz odbornosti, do kterých budou průběžně zapisovány záznamy o dalším vzdělávání znalců.

Jestliže by při výkonu znalecké činnosti vznikly důvodné pochybnosti o odbornosti znalce, tj. ať už z důvodu, že se orgán domnívá, že jeho posudky jsou odborně nekvalitní, či že např. po dlouhou dobu nevykonával žádný znalecký úkon, je možné, aby předseda krajského soudu znalci nařídil ověření jeho odborné způsobilosti. Ověření odborné způsobilosti je odborná zkouška zajišťovaná Ministerstvem spravedlnosti nebo jím pověřeným veřejnoprávním subjektem.²² Jestliže znalec při ověřování odborné způsobilosti uspěl, obdrží od Ministerstva spravedlnosti osvědčení. Pokud neuspěl, může nejdříve po třech měsících ode dne předchozího ověřování odborné způsobilosti toto opakovat. Jestliže ani opakovaně neuspěje, bude v rámci správního řízení vyškrtnut ze seznamu.

Závěr

Cílem uvedeného příspěvku bylo ve stručnosti poukázat na to, v čem je zásadní rozdíl mezi odborným vyjádřením a znaleckým posudkem a kdy by v rámci přípravného řízení mělo dojít k vypracování odborného vyjádření a kdy naopak k vypracování znaleckého posudku, a která kritéria by přitom měla být zohledněna.

Orgány činné v trestním řízení by měly vždy pečlivě zvažovat, zda jsou splněny zákonem stanovené podmínky pro přijetí znalce či nikoliv. Znalecký posudek by měl být vypracováván skutečně jen v případě, kdy to vyžaduje složitost posuzované otázky. Mělo by se zabránit tak tomu, aby docházelo k nadužívání znaleckých posudků či jejich zneužívání v tom směru, že znalci budou orgánům činným v trestním řízení odpovídat na fundamentální otázky trestního řízení, na které by si tyto měly být schopny odpovědět samy a budou tak fakticky suplovat jejich činnost.

Je zřejmé, že kvalita zpracovaných znaleckých posudků souvisí s odbornými znalostmi a profesní erudicí znalce. Proto bylo ve stručnosti naznačeno, že změna stávající právní úpravy týkající se postavení znalců je v současné době více než žádoucí, o čemž samozřejmě dlouhodobě ví všechny zainteresované strany. Přestože jsou v současné době připravovány její legislativní změny, bylo by otázkou k dalšímu zamyšlení, proč se k těmto nepřistoupilo, a tyto nebyly přijaty, o mnohem dříve.

Literature:

- Musil, J. Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy. Praha: Univerzita Karlova, 1971

²² Může se jednat o vysoké školy, veřejnoprávní znalecké ústavy apod.

- Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Trestní právo procesní. 3. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, ISBN 978-80-7179-572-8
- Heinz, R. Znalecké dokazování. Trestní právo: Praha: Novatrix, 2009. č. 7-8, ISSN 1214-3758
- Fryšták, M., Krejčí, Z. Postavení znalce v trestním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2009, ISBN 978-80-210-4955-0
- Musil, J. Hodnocení znaleckého posudku. Kriminalistika: Praha: Ministerstvo vnitra, 2010. Roč. 43, č. 3, ISSN 1210-9150
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 23/2002 Sb., kterou se stanoví výše odměny za odborné vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Věcný záměr nového trestního řádu dostupný na portálu www.justice.cz
- Věcný záměr nového zákona o znalcích a tlumočnících dostupný na portálu www.justice.cz
- Věcný záměr novely ZnalZ dostupný na portálu www.justice.cz

Contact – email

Marek.Frystak@law.muni.cz